

- Jung, C. G.: Emlékek, álmok, gondolatok, Budapest, 1987.
 Jung, C. G.: A lélektani típusok, Budapest, 1988.
 Jung, C. G.: Bevezetés a tudattalan pszichológiájába, Budapest, 1990, a.
 Jung, C. G.: Föld és lélek, Budapest, 1990, b.
 Fromm, E.: A szeretet művészete, Budapest, 1984.
 Fromm, E.; Suzuki, D. T.: Zen-buddhizmus és pszichoanalízis, Budapest, 1989.

További irodalom

- Buda, B.: (szerk.): Pszichoanalízis, Budapest, 1971.
 Burger, J. M.: Personality, Belmont, 1986.
 Evans, R.: Entretiens avec C. G. Jung, Paris, 1964.
 Fromm, E.: Texte alese, București, 1983.
 Halász, L. (szerk.): A freudizmus, Budapest, 1988.
 Hermann, I.: A pszichoanalízis mint módszer, Budapest, 1988.
 Jelenits, I., Tomcsányi, T.: Tanulmányok a vallás és lélektan határterületeiről, Budapest, 1988.
 Jones, E.: Freud élete és munkássága, Budapest, 1973.
 Jung, C. G.: Modern Man in Search of a Soul, London, 1973.
 Landy, F. J.: Psychology. The Science of People, Englewood Cliffs, 1987.
 Lewis, C. S.: Creștinismul redus la esența, Wheaton, Illinois, 1987.
 Ryckman, R. M.: Theories of Personality, Pacific Grove, 1985.
 Sulloway, F. J.: Freud a lélek biológusa, Budapest, 1987.
 Thomá, H., Kächele, H.: A pszichoanalitikus terápia tankönyve, Budapest, 1987.

Dr. HERMANN BINDER

AZ ERDÉLYI SZÁSZOK MÚLTJA ÉS EGYHÁZUK MAI HELYZETE

A szász nép jelenléte Erdélyben lassan a vége felé közeledik. De hadd beszéljenek erről a számok.

1941-ben népünk (és így egyházunk is) 248 000 lelket számlált. De ekkor a második világháború már elkezdődött. A bécsi döntés nyomán leszakadt két egyházmegyénk: a szászrégeni és a besztercei. Ezután a katonaköteles férfiakat behívták a német véderőhöz. Miután megtörték a németek ellenállását, a munkaképes férfiakat, és nőket elvitték a Szovjetunióba kényszermunkára.

A besztercei és szászrégeni dékánátus visszaállítása után, 1977-ben egyházunknak 171 000 tagja volt. Am ezután olyan kivándorlás kezdődött, amit sohasem tudtunk volna elképzelni. Először azért mentek el az emberek, mert egyesíteni kellett a családokat, ami Nyugat-Németország és Románia közötti alku szerint történt. Ehhez tudni kell, hogy a német hadseregben szolgáltak közül csak kevesen tértek haza a háború után, mert itthon „nemkívánatos személyek” voltak. Inkább kivitték családjukat is. Akik az oroszországi kényszermunkát túléltek, azokat Németországba toloncolták. Kevesen jöttünk onnan haza. A többiek szintén a család egyesítését követelték.

Igy az 1989-es statisztika már csak 102 394 lelket számlált és tavaly júliusban, az utazási szabadság következtében pedig már csak 52 298-at. Ebben a pillanatban nem tudhatjuk, az év végén leszünk-e 25 000-en?

A többség a kivándorlás mellett döntött. Nem annyira a gazdasági jólétet keresik, mint inkább a szabadságot és az asszimilációtól való menekülést.

Igaz, a német nyelvű sajtóban románok is elmondták: Romániának nagy kár a szászok elvesztése, hiszen ők az állam és a társadalom hasznos elemei. De ez csak a kevesek hangja. Az általános közhangulat egészen más. Sokan vannak, akik alig várják, hogy az utolsó szász is eltűnjék. Van olyan eset, hogy a szász lekipásztor kijelentette: itt akar maradni, hogy a gyülekezet tagjait is maradásra bátorítsa. Ezután megfenyegették: „Majd mi gondoskodunk arról, hogy ne akarjon maradni!” Ugyanabban a faluban a román ortodox lelkész egyetlen célja az, hogy végre beköltözhessek már a szász papilakásba.

Pánikhangulat fogott el mindenkit. Attól félnek, hogy megszüntetik a kivándorlás lehetőségét. A mohó kapzsiság elől is futnak. Ez a riasztó kapzsiság azt jelenti, hogy már régóta nem csupán koldulnak-kunyerálnak tőlünk, hanem egyszerűen fosztogatnak. Már rablógyilkosság is történt. Három héttel ezelőtt mondták egy Szentágota melletti faluban: „Úgy fekszünk le, hogy az ágy mellett mindig ott van a fejsze.”

Népünk nagyobb része már rég elhagyta szülőföldjét és Ausztriában, Németországban, Kanadában vagy máshol talált otthonra. Napról-napra zsugorodunk össze olyan kisebbséggé, amelynek már semmiféle hatása sincs a közéletre.

Juhász István kedves barátom (még a kolozsvári időben) gyakran mondta, hogy nekünk van egy előnyünk: régebb óta élünk kisebbségi helyzetben, mint a magyarok, s ezért megtanultunk szembenézni a nehézségekkel. De ez a sors hozta magával azt is, hogy olyan politikai passzívításba jutottunk, amit korábbról nem ismertünk.

Néhány évvel ezelőtt Svájcban, a Stein am Rhein nevű városban a református lekipásztor arra kért, hogy az istentiszteleten köszöntsem a gyülekezetet. Be is számoltam a mi gyülekezeteink hagyományokban gazdag életéről. Később a kollega elmondta, hogy az egyik presbiter szerint én túl óvatos ember vagyok, mert nem beszéltem az egyház és a szocialista állam viszonyáról. Erre így feleltem: „Az az állam, amelyhez mi tartozunk, minket nem érdekel, mert távol tartja egyházunk népét az állami-politikai élettől.”

Valaha egészen másképpen volt!

Amikor II. Géza király 1150 körül minket magyar földre hívott, elfogadtuk a hívást, mert szabadok akartunk lenni, mert önálló életet akartunk. S ezt itt meg is kaptuk, mint „hospes“-ek, mint a király vendégei. A Rajna és az Elba közötti területről akkor sokan vonultak Kelet felé, mert a régi otthonukban nem éltek szabadon (Sornitzka-Sornzig). Olyan földre jöttünk, ahonnan korábbi lakosai, a székelyek, királyi parancsra keletebbre költöztek (Kézdivásárhely — Keisder Markt!). Nem voltunk betolakodók, ahogy sokszor mondták. Minket ide hívtak, és mi telepes jogokat kaptunk II. Géza idejében (1141—61). Valószínű, hogy volt egy „Geysanum“, egy Géza király féle rendelet ezekről a jogokról, amit aztán II. Endre az „Andreanum“-ban, az „Aranybullában“ (1224) megerősített. Független közösséget alkottunk királyi földön, a magyar állam keretén belül. Saját pecsétünk volt, ezzel a felirattal: „Sigillum

provincias Cibinensis ad retinendam coronam“ (= a korona megoltalmazására alakult szebeni tartomány pecsétje). Templomokat és kápolnákat építettünk, ezek közül a legrégebb a kisdisznódi (1175—1203) templom, vagy az én szebeni lakóházam, amely eredetileg kápolnának épült és 1180-ban már állott. Ez hatvan évvel a tatárjárás előtt történt. Különleges előjogokat kaptunk Nagy Lajos királytól (1342—1382), majd létrejött a szász nemzeti universitas (= parlament). Birtokjogaink is erősödtek. Így, saját joghatóságaink oltalma alatt jöhetett létre Johannes Honterus reformátorunk idejében „Az összes erdélyi németek egyházi rendje“ (1547). Városainkban virágzó kézműipar és céhes élet volt. Ezek szellemében neveltük ifjainkat, s az eklézsiák „Bruderschaft“-jai folytatták a nemes hagyományokat.

Sajnos, erdélyi történelmünknek olyan korszakait is átéljük, amelyekben a fölénk rendelt hatóság ellenségünk, kizsákmányolónk és elnyomónk volt. Így történt a háromszáz éves török korban. Ekkor olyan fejedelmeket is el kellett szenvednünk, akik nem néztek minket jó szemmel. Különösen Báthori Gábor (1608—1613) volt ilyen elnyomónk, aki az ország más rendjeit is sanyargatta. Később következett a Habsburg ház idején az ellenreformáció, s ez váltotta ki a kuruc felkeléseket.

II. József király (1780—1790) alatt is érzékeny veszteségeink voltak. Csak a halálos ágyán ismerte be, hogy erdélyi politikája elhibázott volt.

Még Georg Daniel Teutsch híres püspökünket is volt úgy, hogy elfogta az az érzés, hogy nem lehet semmit tenni. Ő mondta egyszer: „Nekünk sehol sincs helyünk“. És mégis, neki sikerült 1861-ben az új egyházi rendtartással szoros egységbe vonni népünket és egyházunkat. Szilárdan összetartó közösség lettünk, amely felelős módon alakította saját belső rendjét. Ez a közösség többé-kevésbé alázatosan elfogadta meglévő politikai-állami helyzetét, és már csak arra ügyelt, hogy békében hagyják. Egyházunk vezetői meg akarták óvni az egyház népét a nagyobb kártól. Ezt néha azon az áron tették, hogy az állami felsőségnek hízleltek. Pedig a hízlegés a keresztény emberhez nem illő magatartás. A keresztény egyház nem mondhat le a társadalmat és a politikát bíráló feladatáról csupán azért, hogy önmagát megmentse és átmentse.

Talán ebben a tekintetben tanulhatnánk a magyaroktól. Juhász István barátomtól többször hallottam: kár, hogy több egyháztörténeti fordulatot lutheránus emberek döntése idézett elő, és nem reformátusoké. Biztos, hogy mi szászok, mint „circumspecti et prudentes“ (mint körültekintő és óvatos emberek), a mi körülkerített városainkkal és az 1438 után épített közel 300 templomvárunkkal főleg a meglévők védelmére rendezkedtünk be. Ezalatt a magyarok inkább a fölkelést választották, úgy vélekedvén, hogy a legjobb védekezés a támadás. De ez a kettő kiegészítette egymást a közös szülőföld javára. És Isten ezen a szülőföldön azért hozott össze minket, hogy együttműködjünk. Tanuljunk ezért egymástól!

Egykor, egy történelmileg jelentős korban, a magyarok is tanultak tőlünk. Friedrich Müller megboldogult püspökünk 1956-ban könyvet írt: *Geschichtswirksamkeit des Evangeliums in seinem lutherischen Verständnis*, azaz: „A lutheri értelemben vett evangélium történelmi hatása“. Ebben ő azt mondta, Zoványi Jenő „A reformáció Magyarországon“ című, 1921-es könyvére hivatkozva, hogy a reformáció korában az erdélyi magyarság, sőt, egész Magyarország tőlünk tanult. A magyar reformáció példának tekintette Honterus „Reformációs könyvecskéjét“, amelyet Melancthon is megdicsért 1543-ban. Mivel nekünk sikerült összefűzni a népi

és az egyházi életet, a magyarok között is feltámadt ez a törekvés. Igaz, őseink elszalasztották a lutheránus egység lehetőségét, a magyarok pedig 1556 után, a nemességben uralkodó irányt követve, a helvét reformációhoz csatlakoztak, mégpedig Dávid Ferenc vezetésével, aki később unitáriussá lett. Örömmel vállaljuk, ha mi vagyunk a felelősek a reformáció befogadásáért, még ha nem is történt egységesen. Külön örülünk annak, hogy az egykori 16. századi szabadságra-hívásnak kései gyümölcsként létrejött a mi közös Protestáns Teológiai Intézetünk. Ebben folytattuk közös erdélyi történelmünk legjobb hagyományait, és testvéri egyetértésre jutottunk. Nagyon sajnáltuk, különösen mi, tanárok, hogy egyházi hatóságunk intézkedésére ezt a közösséget 1955-ben itthagytuk, és csak adminisztratív kapcsolatunk maradt a központtal. Tegyük róla, ha tehetünk, hogy egyházunk ne felejtse el történelmének következő szakaszában ezt az 1949-ben létrejött kapcsolatot.

Közben a mi népünk egy újabb szabadságra-hívást hallott meg, és felmerül a kérdés: mi lesz az egyházzal, ha a nép kivonul belőle? Albert Klein püspökünk nyilatkozott az „Erdélyi Szász Hazafiak Szövetségében“, amely a háború után Nyugat-Németországban jött létre, s amely kíváncsiorolásra bízottatott, Klein püspök akkor ezt mondta: „Az egyház nem vándorol ki“. Azt, ami püspökünk halála után bekövetkezett, ő nem sejtette akkor, amikor magabiztos szavai elhangzottak. Ma beszélhetünk-e egyáltalán népegyházzal?

Mégis, a mostani súlyos krízis dacára, megy tovább az egyházi élet. Megpróbáljuk újra építeni azt, ami van. Új püspököt választottunk: Christoph Klein-t, aki eddig teológiai intézetünkben rendszeres teológiát tanított. Megválasztása után alapvető fordulatot hirdetett meg: „Egyházunk eddig a rend egyháza volt, ezután a szeretet egyháza lesz“. Ugyanezt hangoztatta beiktatása napján is, amikor — a mai szomorú valósághoz állően — Ézsaiás 40. r. 1—2. alapján prédikált: „Vigasztaljátok, vigasztaljátok népemet, szóljatok Jeruzsálem szívéhez!“ Ez az ige felszólítja a „kicsiny nyáját“ (Lk 12,32.), hogy bízta magát Jézus Krisztus, a jó pásztor vezetésére, és ne csüggedjen el. Ebben választ is kaptunk arra a kérdésre, hogy milyen legyen egyházunk új arca, s hogy ez az új arc javunkra lesz-e: Így a mi szép, régi életformánkat nem is kell nagyon megsiratnunk.

Nem leszünk többé a rend egyháza? Én úgy gondolom, minden jóslat ellenére, hogy még sokáig kísérni fognak múltunk hagyományai. Azokat nem lehet egyik napról a másikra megszüntetni. Az öreg emberek iránti szeretet is azt követeli, hogy akikről gondoskodnunk kell, azok érezzék magukat otthon az egyházban.

Ha pedig „a szeretet egyháza“ kifejezést úgy értjük, hogy akik itt maradunk, ezután szorosabban összehúzódnak, akkor helyes. De a kifejezés még többet sejtet: kifelé történő nyitást.

1990. január 23-án a Főkonzisztórium szoba hozta például a magyar Zsinat-presbiteri Evangélikus Egyházhoz való közeledés kérdését. Másik — külföldről kapott — tanács az volt, hogy mivel számbelileg apadunk, vegyük számba a missziói lehetőségeket: tárjuk szélesre a kapukat az evangélium számára. De ne csak a német ajkúakra gondoljunk, hanem másokra is. Bár ez a javaslat jó szándékú, mégsem tehetjük meg mi, akik az Egyházak Világtanácsa tagegyháza vagyunk, hogy egy másik tagegyház (például a Román Ortodox Egyház) tagjait elszakítsuk, s így prozelitizmust üzzünk. Több baj lenne belőle, mint haszon. Ennél megnyugtatóbb volt az, ahogy a kérdés tavaly márciusban a közegyházi lelkész-

konferencián szóba jött. Fél évszázada nem volt lelkészkonferenciánk! Most újra volt, s ezen kimondták, hogy egyik fontos tennivalónk: megőrizni a nemzeti kisebbségi identitást, mert történelemben gazdag szülőföldünkön a békés együttélésnek ez az előfeltétele.

Június 15-én Brassóban, a szász egyház történetében először, „egyházi napokat“ is tartottunk. Mottója ez volt: „És íme, élünk!“ (2Kor 6,9.) A beszámolóban olvastam, hogy még román nyelvű istentiszteletet is tartottak.

Október 21-én és 22-én a négyévenként ülésező, rendes országos közgyűlés volt. Ez az egyházi újjászervezés legfontosabb kérdéseivel foglalkozott. Az élethez és a túléléshez szükséges legfontosabb tevékenységek: a lelki élet, a diakónia és az evangélizáció.

A lelki élet legfontosabb „műhelye“ ezután is a teológiai intézet lesz. A német evangélikus tagozaton 34 hallgatónk van. Van 3 református vendéghallgató is, s az ő jelenlétükért nagyon hálásak vagyunk. Kérjük, hogy ez a cserediákság maradjon is meg. Annak is örülünk, hogy végre megengedték nőhallgatók felvételét, s hogy most külföldi diákok is tanulhatnak nálunk.

Intézetünk fő feladata a lelkésznevelés. Jelenleg egyházunknak még 84 lelkésze van. Számuk azonban egyre apad. Azokat, akiknek itt már nincs működési lehetőségük, az osztrák és német evangélikus egyházak ezután minden további nélkül átveszik.

Nagyon nehéz azoknak a lekipásztoroknak a sorsa, akik itthon szolgálnak tovább. Ők mind szórványlelkészek, akik több, egymástól távol lévő gyülekezetben végzik munkájukat. Mindenki autóvezető is kell hogy legyen. El kell valahogy jutnia a gyülekezetekbe, illetve össze kell gyűjtenie a híveket. Az iskolás gyermekeket is el kell fuvarozni az iskolaközpontokba.

Az ifjúsági munkát megbízott ifjúsági lelkész szervezi.

A gyülekezeteket fenyegető magányosság enyhítése érdekében gyakran lesznek püspöki vizitációk. Az egyes gyülekezetekben eddig sokat segített a szomszédsági rendszer. Ennek 1974-ben szabályozott rendjét most át kell dolgoznunk. A diakóniai szolgálat érdekében aggmenházakat terveznek: akár meglévő épületekben (például üresen álló papi lakásokban), akár újonnan épülő otthonokban Szebenben (100 férőhelyes lesz) és Brassóban (50 férőhelyes lesz.)

A jelenlegi bonyolult adminisztrációt le kell egyszerűsíteni. Az egyházi rendtartás változtatása érdekében ennek az évnek az őszéig kell a javaslatoknak elkészülniök. A vallásügyi törvénytervezet előkészítése ügyében a Főkonzisztórium lényeges pontokon tett javaslatot: vallástalanítás, ifjúsági munka, kórház és börtön-lelkigondozás, teológiai hallgatók mentesítése a katonai szolgálattól, más fiatalok választhassanak katonai és polgári szolgálat között.

Egyházunkban mindenki lázasan dolgozik: A „Kirchliche Blätter“ mellett kéthetente megjelenik a „Landeskirchliche Information“ (Országos Egyházi Tájékoztató). Jó a hírünk mindenfelé. Csak remélnünk kell, hogy ez nem egy kihűnyő fény utolsó fellobbanása, hanem újrakezdés! De ezt nem mi ítéljük meg: a döntés Isten kezében van.

ADORJÁNI RUDOLF

(közlő)

A KERESZTÜRKÖRI EGYHÁZKÖZSÉGEK
VAGYONLELTÁRA A XVIII. SZÁZAD
UTOLSÓ HARMADÁBÓL

IV. KÖZLEMÉNY

Kis Sollymos. (113—116)

Anno 1773. Die 28va Novembris,¹ Visitatio lévén a Kús Sollymosi Venerabilis Ecclesianban, Mobile s' Immobile Bonumai² találtattanak e' sz[e]r[é]nt az Ecclesianak:

Vagyon egy Kö Templom, mellyet ex fundamento³ az Unitariusok építettek. Vagyon körülötte sasokra rakott Deszka Czinterem, mellette egj fabol épült Harangláb, mellyben vagyon két Harang. A' nagyobbikon ilyen irás vagyon: *Venite Laudate et Glorificate Deum. Eccl[esi]ae Kús Sollymosianae Unitaria[e]. Fudit Johannes Kerstch. 1704.*⁴ A Kússebbiken ez az irás: *Venite et adorete Deum vestrum. Campana Kis Solymosiana Unitár[ia]. A[n]no 1710.*⁵ Vagyon az Ecclesianak egy Singes kora Ládája; mellyben ezek vadnak: Egy ezüst Pohár tornyos egészen arannjal, a' közepe srofon jár, mellynek a' felső ajjakára ezen betűk vadnak metzve I T T. vagyon fél ejteles.

Vagyon más ezüst Pohár. Kússebb ugyan arannyas, 1632-be keszitetett; Ennek a' talpán vagyon ilyen irás: *T[e]k[i]nt[ete]s Gyergyai Pál Uram Hatta a' K[is]Sollym[osi] Unit[ar]ia. Ecclesia[na]k. 1751.* Ennek fedelére való egj kis ezüst Tangyér, mellyen ilyen irás vagyon: *T[e]k[i]nt[ete]s Gyergyai Pál Uram hatta a' Kis Sollymosi Unit[aria] Eccl[esi]a[na]k. Keresztül a fenekin: 1751. Egy On Tangyér; rajta vadnak metzve az 12 Ap[osto]lok képei. Egy On Kanna capit cup. 1. mellyre e' vagyon irva: *Cant[hanus] Eccl[esiae] Unit[ariae] Kis Solly[mosianae]. 1667.*⁶ Egj Kús*

---

* A szöveget gondozta és dr. Molnár István anyagának felhasználásával a jegyzeteket összeállította dr. Gaal György. A textiliák, felszerelési tárgyak, pénz- és mértékegységek magyarázata az I. közleményben található.

¹ Az 1773. év november havának 28. napján.

² ... Tiszteletes Egyházközségben, ingó és ingatlan javai.

³ alapjaitól kezdve.

⁴ Jöjjetek, dicsérjétek és dicsőítsétek Istent. A kissolymosi unitárius egyházközségé. Johannes Kerstch (valószínűleg Kertsch) öntötte. 1704.

⁵ Jöjjetek és imádjátok Isteneteket. Kissolymosi unitárius harang. Az 1710. esztendőben.

⁶ A kissolymosi unitárius egyházközség kannája. 1667.